

בנימין מרמלשטיין, אחרון "זקני העדה היהודית" בגטו טרזין, ניצול של שלושה מדורים גיהנום.

נכתב על ידי: יעקובו קאופמן

כאשר בנימין מרמלשטיין, אחרון זקני העדה בגטו טרייזנשטאט, רואין בשנת 1975 על ידי קלוד לנצמן, הוא הגדיר את עצמו כ"אחרון המקופחים מבחינת הצדק", הגדרה שהפכה לכותרת הסרט שהופק על ידי הבמאי המפורסם. הקרנת הבכורה לסרט הייתה בפסטיבל קאן במאי האחרון והוא הוצג במקביל במספר רב של מדינות. כאן עלינו להבין שלא הדמות העיקרית שעליה אנו דנים צריכה להיקרא מקופחת מבחינת עשיית הצדק, אלא יותר האיבים שלו אשר רבים מהמעוניינים בהכפשת שמו מסיבות אישיות ופוליטיות מגוונות. אחרים, שחלק מהם מוכרים לנו היטב. מאשימים אותו בהיותו משתף פעולה ועושים זאת בשפה רוטת אך שטחית ללא שום מאמץ להשיג עובדות היסטוריות מאומתות, ללא כל ידע בתקופה הרלוונטית ומבלי להקדיש לך מחשבה נוספת.

אדם זה, ראש מועצה של קהילה יהודית היחיד ששרד את השואה, הינו ללא כל ספק הדמות המרכזית בטרגדיה גדולה מאד, אגוניסט למרות עצמו או כמו שהוא קרא לעצמו "דינוזאור העומד באמצע הכביש המהיר שעצם עמידתו בנקודה זאת מייצרת בלגן של אורות וסימונים, התרסקויות רבות ולא מעט תאונות".

מרמלשטיין נולד בלמברג שבפולין ב 1905 למשפחה יהודית אורתודוקסית שהתיישבה בווינה לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה. לאחר שהצטיין בלימודיו באוניברסיטה, הוא קיבל ב 1927 תואר דוקטור לפילוסופיה, מיתולוגיה ושפה וספרות שמית על עבודת הדוקטורט שכתב "אדם – התרומה ללימודי המשיחיות". בשנה שלאחר מכן הוא סיים את לימודי הרבנות במכון ללימודים תאולוגיים בהצטיינות. החל משנת 1931 הוא הפך למרצה באותו המכון ובאותה שנה הוא הפך לרב של בית הכנסת "בריגיטניו", הנמצא בשכונה בה גרה בעיקר אוכלוסייה יהודית ענייה ברובע לאופולדשטאט, הרובע העתיק של הקהילה היהודית בווינה. ב 1935 הוא פרסם מאמר להנצחת זיכרונם של המימונים, המוקדש לנוער היהודי. בנקודה זאת מסתיים החלק השלו בחייו והטרגדיה מתחילה ב 12 למרץ 1938 בסיפוח של אוסטריה לרייך הנאצי ("אנשלוס"). באותה שנה מרמלשטיין עוד מספיק לפרסם אנתולוגיה מושכלת על יוספוס פלאביוס, דמות שגורלה נחשב בעיני רבים דומה לגורלו של מרמלשטיין אם כי באופן אישי אני הייתי מעדיף להשוות את מרמלשטיין עם פילו איש אלכסנדריה, זמן קצר לאחר מכן הנאצים אסרו עליו להמשיך ללמד ולמלא את חובותיו בבית הכנסת. מאותו הרגע חייו של הרב הצעיר והמלומד הידוע ייקחו תפנית לכיוון שונה לגמרי.

במרץ 1938 הנאצים סגרו את שערי ארגון ישראליט של הקהילה היהודית (Israelite Jewish Community), ארגון הגג שייצג את כל בתי הכנסת והמוסדות היהודיים בווינה. המשרדים נפתחו אותו שוב במאי של אותה שנה תחת השם "הקהילה היהודית". זמן קצר לאחר מכן, רוב הרבנים של ווינה עזבו את העיר. היחיד שנשאר היה מרמלשטיין. בהעדרם של כל הרבנים האחרים הוא נקרא לנהל את כל מערך השירותים הדתיים החדש של הקהילה ומתבקש להפוך לאחד מחברי הדיריקטוריון של המערך על ידי נשיא הארגון יוזף לואנהרץ, הזקוק לעזרתו של אדם חד ואנרגטי הניחן בכישורים ניהוליים.

אייכמן שעבר להתגורר בארמון בו גרה משפחת רוטשילד בעבר והמתמנה על ידי הנאצים לטפל ב"ענייני היהודים", מקים בווינה באוגוסט 1938 את המשרד הווינאי הראשי להגירת יהודים.

10 בנובמבר 1938 הינו התאריך בו התרחש "ליל הבדולח", פוגרום שבו מוצתים ונהרסים 23 מבתי הכנסת הגדולים ביותר בווינה יחד עם עוד 70 בתי כנסת קטנים יותר ו 120 מוסדות צדקה ולימודים יהודיים. הנאצים משאירים רק בית כנסת אחד על עומדו, בכדי להימנע מגרימת נזקים למבנים הסמוכים אליו, אך דבר זה אינו מונע מאייכמן לנטול מוט ברזל ולהשתתף באופן פעיל בהריסת כל התכולה של בית כנסת זה. כמעט מיד לאחר מכן, אייכמן מזמן אליו את מרמלשטיין שראה אותו משתתף בהרס בבית הכנסת, מאיים עליו באקדח ומצווה עליו לדאוג להמשך הגירת היהודים מווינה, מורה לו לגלח את זקנו ואוסר עליו להמשיך לחבוש כיפה ומודיע לו שהוא יהיה איש הקשר בין הקהילה היהודית לבין משרדו. תחת הנשיאות של יוזף לואנהרץ ובעזרתו של רוברט פרוכניק, מרמלשטיין מנהל כעת משרד הנמצא בתחומי בית הכנסת והוא אחראי על מחלקת ההגירה של יהודי ווינה. הכל קורה מהר מאד ומרמלשטיין כבר לא יחזור להיות האדם שהיה.

מרגע זה ואיך, לפי דורון רבינוביץ' "המלומד הופך לאדמיניסטרטור, האינטלקטואל הופך לבירוקראט". כעת מגיעה תקופה בחייו של מרמלשטיין שבה הוא יצטרך להתמודד באופן כמעט יומיומי ותוך סיכון גדול לחייו, עם אייכמן, אלואיס ברונר והגסטאפו. לקבל את פקודותיהם, השפלותיהם ואיומיהם ולהעביר אליהם בקשות הגירה כולל דרכונים ואישורים שונים ומשונים הנדרשים על ידי הבירוקרטיה הנאצית. חשוב לציין כאן

כי אותם אנשים צריכים לשלם את כל ההוצאות הכרוכות ב "טיול" שלהם, להשאיר את בתיהם וחפציהם שדרכם אייכמן ופקידים נאציים נוספים מעשירים את עצמם באופן לא חוקי.

כאשר הוא ער לעובדה שהזמן הולך ואוזל ושהתנאים יורעו עוד יותר בקרוב, כפי שאכן קרה, מרמלשטיין מארגן את פינאנסי המהיר של אינספור יהודים ווינאיים כאשר הוא מאלתר וממציא מסלולים שונים ומשונים לבריטניה, ארה"ב ומדינות אמריקה הלטינית דרך פורטוגל, מעבר דרך לאיטליה דרך גרמניה, צרפת וספרד או ברכבת הטרנס-סיבירית לסין במעבר דרך רוסיה ומנצ'וריה. הוא דואג באופן אישי להשיג כסף ממשפחות עשירות ושולח מכתבים ובקשות לעזרה למוסדות יהודיים בחו"ל על מנת לקבל סיוע בתשלום הוצאות הנסיעה עבור היהודים העניים יותר.

לעיתים קרובות מתגלעים ויכוחים ואי הסכמות עם אנשים שאינם מוכנים להגר ומאשימים את מרמלשטיין בכך שהוא כופה עליהם לעזוב. במקרים רבים המהגרים מקבלים הודעה על העזיבה רק מספר ימים לפני כן ותמיד יש מישהו שמסרב לנסוע בתאריך שנקבע עבורו מבלי היכולת למכור את הבית או לשים בצד סכום כסף מסוים. מרמלשטיין הישיר והנוטה לכעוס עונה להם בצעקות ועלבונות ומזהיר שכל עיכוב עשוי להיות גורלי עבור אותו אדם ולפגוע גם באנשים אחרים. יש לא מעט שמועות והאשמות על כך שמרמלשטיין קיבל שוחד. לאחר המלחמה יטענו חלק מהאנשים כי "כספי שוחד אלו הועברו וטופלו על ידי וולף, בנו של מרמלשטיין אך הם שוכחים להזכיר כי בשנת 1939 בנו של מרמלשטיין היה בקושי בן שלוש".

וולף מרמלשטיין הינו כיום בן 78 ומתגורר ברומא. מזה חמישים שנה הוא כותב ומסביר על הפעולות של אביו בווינה, ניסוקו וטרזין, על הזיכוי המוחלט שלו ושחררו על ידי בית המשפט בליטומריץ ועל הגלות הארוכה והכואבת של אביו, כאשר הוא מגן בתקיפות ובעקביות על שמו הטוב של אביו המואשם בשיתוף פעולה כביכול. למזלנו יכולנו לשוחח עימו ולשאול אותו שאלות שעליהן הוא ענה תוך שליטה יוצאת דופן בכל העובדות.

" בשנת 1929 במסגרת פעילויותיו" הוא מספר לנו "אבי נאלץ לנסוע פעמיים ללנדון, שם הוא הוא נפגש עם הרב הראשי של בריטניה, ג'וזף הרץ ועם לורד בנטוויץ' בכדי לבקש ממימון ואשרות כניסה עבור ההגירה של יהודי ווינה כמו גם את ההצלה והאירוח של ילדים ממחוזות הרייך. בינואר ובפברואר 1940 הוא נשלח לבודפשט ביחד עם לוונהרץ בכדי לדון יחד עם מוריס ס. טרופר מי שהיה אז נשיא ארגון הג'וינט האירופאי. הדבר מראה שהיו לו מספר הזדמנויות להימלט ולא לחזור. אך מרמלשטיין תמיד חזר חזרה לווינה שם הוחזקו חלק מבני הקהילה היהודית כבני ערובה".

בנימין מרמלשטיין, סמכותי, שנא שאנשים פחדו ממנו ולא אדם נעים מבחינת התנהגותו, מצא את עצמו בין הפטיש לסדן כאשר הוא עובד ללא הפוגה מנסה לנצל כל הזדמנות כנגד כל הסיכויים. בהיותו אדם מלומד ואינטליגנטי מאד הוא תפס את המצב בדיוק מוחלט ובכדי לעמוד מול מדכאיו הוא למד בכישרון רב כיצד להשתמש בעצמו באוצר המילים שלהם. לא היה לא זמן וסבלנות לעניינים טריוויאליים או לטיפשות. הוא פיטר כפיפים שלו שלא התאימו לתפקיד והתייחס אליהם בצורה רעה, חי תחת לחץ מתמיד, צעק הרבה והתנהג בצורה ארוגנטית וגסה, כפי שמציינים עמיתיו ובכך יצר לעצמו תדמית שתלווה אותו עד סוף חייו. אך רבים נוטים לשכוח כי עד נובמבר 1941 הוא הציל כבר את חייהם של אלפי יהודים.